

URSZULA NOWACKA-REJZNER*

MAŁE RZEKI I POTOKI, JAKO WARTOŚĆ ZAGROŻONA I ZAGROŻENIE W PRZESTRZENI MIEJSKIEJ. NA PRZYKŁADZIE POTOKU SUDÓŁ DOMINIKAŃSKI W KRAKOWIE

SMALL RIVERS AND STREAMLETS IN THE URBAN AREA: AN ENDANGERED VALUE AND A THREAT. ANALYSIS MADE ON THE EXAMPLE OF SUDÓŁ DOMINIKAŃSKI IN CRACOW

Streszczenie

Przestrzeń, jaką tworzą rzeki i potoki z ich zielonym otoczeniem, stanowi istotną, ale w różny sposób zagrożoną wartość w obszarze miasta. Równocześnie sama płynąca woda jako żywioł jest dla swojego bezpośredniego otoczenia zagrożeniem. W artykule na wybranym przykładzie zwrócono uwagę na walory i wartości tej przestrzeni oraz przemiany funkcjonalne i przestrzenne, jakim ona ulegała i współcześnie ulega, a także wynikające z tego różnorodne zagrożenia. Podjęto również próbę przeanalizowania, w jaki sposób i w jakim zakresie zapisy zawarte w dokumentach planistycznych mogą ograniczyć skutki tych zagrożeń.

Słowa kluczowe: rzeki i potoki, walory przyrodnicze i kulturowe, wartość zagrożona, planowanie przestrzenne

Abstract

The green area formed by the rivers and streamlets together with their surroundings is an important but in many ways endangered value in the city. On the other hand, flowing water as an uncontrolled force can be a threat to the neighboring areas. In the present paper, on a give example, we point out values and advantages of the green area formed by the rivers. We also indicate the changes of function of that area in the past and nowadays, as well as the resulting threats. Finally we try to analyze how and to what extent, the acts of law present in urban planning documents can reduce the aftermath of these threats.

Keywords: rivers and streams, natural and cultural values, value at risk, spatial planning

* Dr inż. arch. Urszula Nowacka-Rejzner, Instytut Projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp

Przestrzeń, jaką tworzy płynąca woda wraz z otaczającą ją zielenią, jest postrzegana w obszarze miasta na dwa sposoby, jako wartość lub zagrożenie. Pozytywny obraz tych przestrzeni wynika z ich odmienności. Decyduje o niej różnorodność i charakterystyczne flora i fauna, kontrastowe w stosunku do otoczenia właściwości fizyczne całego pasma, a także bogactwo dostarczanych wrażeń estetycznych. To miejsca wypoczynku, miejsca nauki, estetycznych doznań, odmienne od zbudowanego środowiska. To obszar przyjazny człowiekowi niosący odprężenie i spokój, a zarazem zagrożony przez człowieka nieracjonalnie wykorzystującego jego zasoby. Negatywny obraz zielono-wodnych korytarzy jako obszaru zagrożeń dla człowieka, wynika z natury i charakteru elementu budującego tę przestrzeń, płynącej wody, postrzeganej jako żywioł niosący zniszczenie, a także występujących często w jej sąsiedztwie obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych.

2. Doliny rzeczne w przestrzeni miejskiej – wartość zagrożona

Od wielu lat tereny w otoczeniu cieków wodnych oraz one same ulegają różnego rodzaju przekształceniom szczególnie w obszarach miejskich, w wielu przypadkach prowadzących do degradacji zarówno wartości przyrodniczych, jak i użytkowych tych przestrzeni. Szczególnie nasilenie tych działań nastąpiło w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat. Wśród dokonywanych przekształceń wymienić należy: zmiany charakteru koryt cieków wodnych w tym: prostowanie koryt rzecznych i ich obudowę przy użyciu materiałów betonowych, likwidację z powierzchni terenu, zanieczyszczenie wody, zacieśnianie dolin rzecznych przez ich zabudowywanie, wprowadzanie w sąsiedztwo płynącej wody funkcji ograniczających ich dostępność z terenów sąsiadujących i możliwość wykorzystania terenów nadwodnych dla celów rekreacyjnych, a także ograniczających ich wartość przyrodniczą.

Kraków jest miastem o szczególnie bogatej i zróżnicowanej sieci hydrograficznej. W celu rozeznania sytuacji, w jakiej znajdują się zarówno rzeki i potoki, jak i towarzyszące im bezpośrednio zielone tereny (w tym rodzaju i zakresu przemian funkcjo-

nalnych i przestrzennych jakim ulegają te obszary), przeprowadziłam w latach 1992–1995, a następnie w latach 2005–2009, wraz z grupą studentów, inwentaryzacje terenowe. Inwentaryzacjami objęto otoczenie 12 cieków wodnych Krakowa¹. Porównanie materiałów z wykonanych inwentaryzacji wskazuje na istotne zmiany w użytkowaniu terenów sąsiadujących z inwentaryzowanymi rzekami i potokami, nastąpiło również znaczne ograniczenie w dostępności zielono-wodnego korytarza z terenów sąsiadujących. Znacznym i niekorzystnym zmianom uległy również koryta rzek i potoków, a także bezpośrednie zielone sąsiedztwo.

Wśród inwentaryzowanych wówczas 12 cieków wodnych Krakowa znalazł się m.in. lewobrzeżny dopływ Prądnika (Białuchy) potok Sudół Dominikański (Sudół Rozrywka) wraz ze swoim zielonym otoczeniem. Ten niewielki liczący ok. 7 km długości potok, którego szerokość koryta waha się od ok. 1 m do ok. 2 m, płynie spod Bosutowa w gminie Zielonki. Po wpłynięciu w obszar Krakowa w przeważającej części przepływa przez tereny Prądnika Czerwonego, obszaru o bogatej historii i związkach z Krakowem². Pierwsze formy osiedlenia tego terenu pojawiają się już w XII w. O jego dawnej świetności świadczą zachowane liczne obiekty i zespoły zabytkowe w tym znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie potoku m.in. zespół dawnego folwarku benedyktyńskiego z dworem, ogrodem i kaplicą dominikańską p.w. Św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty z 1642 r., czy tzw. Żabi Młyn z pocz. XIX w. Zachowały się także liczne elementy fortyfikacji Twierdzy Kraków w tym m.in. fort 48 Bałowice z wojskowym placem ćwiczeń i strzelnicą, fort 47 1/2 Sudół, oraz fort pancerny III pierścienia fortyfikacji³.

Radykalnym przekształceniem obszar ten ulega w latach siedemdziesiątych XX w., wraz z rozpoczęciem budowy osiedla Prądnik Czerwony. W tym okresie następują również liczne i niekorzystne przekształcenia układu hydrograficznego⁴. Likwidacji uległa wówczas Młynówka Olszecka, której przebieg w postaci zagłębienia terenu widoczny jest jeszcze na mapie z 1979 r. Obecnie można odczytać ślad jej przebiegu w rejonie ul. Dominikanów. Likwidacji ulegają również dwa stawy przy Żabim Młynie i ostatni wodny Królewski Młyn w Krakowie przy ul. Młyńskiej wysadzony w powietrze 07.11.1974 r.⁵

Na wspomnianej mapie z 1979 r. widoczne jest jeszcze fragment potoku, którego koryto wypełnione wodą, przechodzi pod ul. Lublańską,

a następnie pod ul. Młyńską, w stronę ul. Pijarów, aż do ul. Żarnowej, gdzie w rejonie nieistniejącego już w tym czasie królewskiego młyna, wody potoku wprowadzone są do kolektora doprowadzającego je do Białuchy w rejonie ul. Brodowicza. Ten odcinek potoku w latach osiemdziesiątych również ulega likwidacji. Ostatecznie wody potoku znikają z powierzchni ziemi w otworze kolektora pod ul. Lublańską. Na powierzchni terenu pozostaje tylko bezwodny zarys koryta rysującego w terenie dawny przebieg wody wraz z towarzyszącą mu roślinnością, sięgający ul. Młyńskiej⁶. W kolejnych latach następuje i powiększyła się długość zlikwidowanych odcinków potoku, którego wody znikają w przepustach pod ul. Dobrego Pasterza i skrzyżowaniem ul. Dominikanów z ul. Kaczary. W ostatnich latach bezpowrotnie utracono także niezwykle malownicze meandry potoku w rejonie mostku pomiędzy ul. Naczelną ul. Strzelców. Zmiany w tym rejonie rozpoczęto w 2007 r. Wspomnia-

ny fragment koryta potoku został sztucznie wytyczony, a jego brzegi i dno obudowano betonowymi elementami (il. 1).

Obecnie naturalne meandrujące koryto potoku z towarzyszącą mu roślinnością zachowało się tylko w jego górnym biegu wzdłuż ul. Rozrywka i powyżej ul. Powstańców (il. 2).

Znacznemu ograniczeniu powierzchniowemu uległy także tereny zielone w otoczeniu potoku. W ostatnich latach powstają zespoły zabudowy wielorodzinnej na jego lewym brzegu w rejonie ul. Słoneckiego i ul. Kwartowej. Lustra wody sięgają ogrodzenia działek zabudowy jednorodzinnej przy ul. Antycznej i ul. Cogito. Jediną nową zieloną inwestycją w dolinie potoku jest tzw. Park Dominikański zwany też Parkiem Zaczarowanej Dorożki o pow. ok. 2 ha, realizowany w rejonie Żabiego Młyna, jako fragment parku rzecznoego. Na terenie obecnie realizowanego Parku Dominikańskiego istniały jeszcze w XX w.

II. 1. Przekształcone koryto potoku Sudół Dominikański w rejonie ul. Strzelców (fot. U. Nowacka-Rejzner, 2010)

III. 1. Transformed river bed of Sudół Dominikański near the Strzelców Street (photo U. Nowacka-Rejzner, 2010)

II. 2. Potok Sudół Dominikański w rejonie ul. Rozrywka (fot. U. Nowacka-Rejzner, 2010)

III. 2. The small river Sudół Dominikański near the Rozrywka Street (photo U. Nowacka-Rejzner, 2010)

wspomniane wcześniej dwa stawy, ich właśnie reminiscencją jest założony w 2010 r. staw o pow. ok. 650 m. Natomiast o groblach otaczających nigdyś stawy symbolicznie przypomina jedna z alejek lekko wyniesiona ponad teren. Park zajmuje jednak tylko część terenu pomiędzy ul. Dobrego Pasterza, ul. Kaczary, ul. Olszecką i ul. Lublańską, który w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta⁷ był zaliczony do terenów zieleni o charakterze ogólnomiejskim i miał pełnić funkcję parku rzeczno-terenowego. Druga część tego terenu sąsiadująca z ul. Lublańską od 2008 r. jest zabudowywana, na podstawie uzyskanych przez inwestora warunków zabudowy i zagospodarowania terenu. Powstający zespół zabudowy wielorodzinnej realizowany jest na terenie niekorzystnym dla tego typu inwestycji zarówno ze względów powodziowych, jak i akustycznych.

3. Płynąca woda jako zagrożenie w przestrzeni miejskiej

Jednym z powodów podejmowanej ingerencji w charakter tych zielono-wodnych obszarów jest ochrona terenów stanowiących ich bezpośrednie sąsiedztwo przed skutkami powodzi⁸.

W Krakowie powstał w 1977 r. z inicjatywy miasta tzw. Program studiów i pomiarów dla poprawy ochrony Krakowa przed powodzią, wielokrotnie weryfikowany i uzupełniany, ostatecznie został przyjęty 06.12.2000 r. jako Lokalny Plan Ograniczania Skutków Powodzi i Profilaktyki Powodziowej dla Krakowa⁹. Wśród niezbędnych przedsięwzięć w zakresie technicznych zabezpieczeń Krakowa przed powodzią wymienia się w tym dokumencie zagospodarowanie potoku Rozrywka (Sudół Dominikański). Potok ten należy bowiem do tych niewielkich cieków wodnych Krakowa, które zapisały się na przestrzeni minionych lat licznymi wylewami. Ostatni miał miejsce w czerwcu 2010, zalaniu uległy wówczas tereny w rejonie ul. Dobrego Pasterza, ul. Łepkowskiego i ul. Majora. W znacznym stopniu przyczyną występujących wylewów i podtopień sąsiadujących z potokiem terenów jest wyprostowanie koryta potoku i mała przepustowość kolektora w rejonie ul. Lublańskiej. Zastosowany przekrój kolektora umożliwia bowiem przeprowadzenie tylko 25% wód powodziowych Q1%.

W 1996 r. na zlecenie gminy Kraków zostało opracowane Studium regulacji potoku Rozrywka¹⁰. W opracowaniu tym uwzględniono zarówno aspekt bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, jak ekologiczne i krajobrazowe zagospodarowanie otoczenia potoku. Zaproponowano trzy warianty regulacji potoku, spośród których do dalszych etapów projektowania wybrano wariant II. W wybranym wariantcie zaproponowano „budowę jednego suchego zbiornika retencyjnego w gminie Zielonki km 4+554, korektę dna i brzegów istniejącego koryta potoku oraz odprowadzenie nadmiaru wód krytym kanałem ulgi do rzeki Bieluchy. (...) trasa kanału przebiegać będzie przez tereny w rejonie ul. Majora, następnie poprzez ul. Dobrego Pasterza, Dominikanów oraz ul. Lublańską. Wylot do Bieluchy znajdować się będzie w rejonie ul. Czereśniowej i ul. Olsztyńskiej”. W omawianym wariantcie zaproponowano pozostawienie koryta cieków w stanie naturalnym. W miejscach niewielkich prac polegających na korekcie dna i brzegów cieków proponowano zabudowę biologiczną idarniowanie. W Studium regulacji potoku Rozrywka nie określono terminu realizacji tych inwestycji ze względu na trudności formalno-prawne oraz finansowe.

Potrzebę budowy suchego zbiornika retencyjnego w górnym biegu potoku na granicy miasta i gminy Zielonki, podkreślono również w sprawozdaniu z realizacji Lokalnego Planu Ograniczania Skutków Powodzi i Profilaktyki powodziowej dla Krakowa za rok 2006, a także w Programie małej retencji województwa Małopolskiego jako najbardziej efektywny¹¹ sposób ochrony przeciwpowodziowej. Natomiast w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego Sudół Dominikański. Prognoza oddziaływania na środowisko¹² inwestycji tej nie przypisuje się już tak dużej roli w ograniczaniu skutków powodzi, podkreśla się natomiast potrzebę budowy Kanału Ulgi dla ujściowego odcinka potoku.

W sąsiedztwie płynących wód występują także często tereny osuwiskowe stanowiące istotne zagrożenie, a zarazem ograniczenie dla nowych inwestycyjnych. W 2005 r. Państwowy Instytut Geologiczny oddział w Krakowie wykonał opracowanie pt. „Inwentaryzacja wraz z udokumentowaniem terenów zagrożonych ruchami masowymi oraz terenów na których ruchy te występują w obrębie dzielnicy I–VII m. Krakowa”. We wspomnianym opracowaniu występowanie terenów osuwiskowych stwierdzono na lewym brzegu potoku w rejonie ul. Rozrywka.

4. Zapisy w dokumentach planistycznych dotyczące ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych doliny Sudół Dominikańskiego oraz ochrony przeciw powodziowej

„Potrzeba utrzymania równowagi środowiska wymaga właściwego zarządzania przestrzenią, którego podstawowym narzędziem jest planowanie i urbanistyka”¹³ czytamy w Nowej Karcie Ateńskiej. Na planowanie przestrzenne jako podstawowe narzędzie w kształtowaniu przestrzeni wskazuje Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W ustawie tej jednak w sposób bardzo ogólny określono wymogi dotyczące kształtowania terenów zieleni, podkreślając konieczność uwzględnienia zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, równocześnie wykonanie i realizację tych przepisów pozostawiając w gestii lokalnych władz.

W polskich warunkach dokumentem, który ściśle reguluje przeznaczenie terenu na obszarze gminy, jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, wobec którego istnieje wymóg zgodności ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego danego terenu. Należy wyraźnie podkreślić, że wymóg zgodności z zapisami w Studium nie jest wymagany w przypadku braku dla danego obszaru miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. A więc nie dotyczy wydawanych przez gminę decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, co skutkuje w wielu przypadkach naruszeniem zasad ładu przestrzennego, a w odniesieniu do omawianych terenów często ich zabudową i degradacją.

W odniesieniu do terenów stanowiących otoczenie potoku Sudół Dominikański w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa z 2003 r.¹⁴, zapisano, że mają one być objęte ochroną w formie parku rzecznoego. Na liście rankingowej inwestycji miejskich w zakresie zieleni¹⁵, która stanowi wykaz terenów wskazanych do ustanowienia parków oraz podstawę do dalszych działań w zakresie rozwoju systemu zieleni w mieście, park rzeczny Sudół Dominikański znalazł się na 8 miejscu wśród przewidzianych do realizacji 28 parków.

Zgodnie ze wskazaniami Studium, w uchwalonym 27.11.2009 r. miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego Sudół Dominikański¹⁶, „Jako podstawowy cel planu przyjęto ochronę

środowiska przyrodniczego i krajobrazu doliny potoku Sudół Dominikański (Rozrywka), stanowiącej jeden z obszarów systemu przyrodniczego tzw. Parków Rzecznych w obszarze Krakowa”, a jako cel szczegółowy „...zapewnienie ciągłości przyrodniczej i funkcjonalnej pomiędzy terenami Parku Dominikańskiego, zlokalizowanego w południowej części planu z terenami otaczającymi Fort 471/2 Sudół, wraz z zielenią i częścią terenów przedpola na wschód od fortu”¹⁷.

Większość obszaru objętego planem zgodnie ze wskazaniami Studium została zaliczona do terenów zieleni, które powinny pełnić oprócz przyrodniczej także funkcję publiczną o charakterze ogólnomiejskim jako park rzeczny. W Planie w celu ochrony wartości przyrodniczych wyznaczono Strefę Ochrony Wartości Przyrodniczych, w której zasięgu znalazł się Potok Dominikański (Rozrywka) wraz ze swoim zielonym otoczeniem. W wyznaczonej Strefie zakazano m.in. lokalizacji nowych budynków, a w przypadku istniejących zezwolono na ich dotychczasowe użytkowanie, wykluczając możliwość ich rozbudowy i nadbudowy. Nakazano również ochronę zieleni naturalnej oraz zakazano naruszania naturalnej formy potoku Sudół Dominikański (Rozrywka). Objęto także ochroną jako pomniki przyrody osiem okazów drzew. Formułując zasady ochrony wartości przyrodniczych i krajobrazu dopuszczono regulację cieków powierzchniowych na zasadach określonych w przepisach odrębnych z zastrzeżeniem, że w przypadku umacniania brzegów i koryta potoku Sudół Dominikański „obowiązuje ograniczenie stosowanych materiałów do naturalnych takich jak np. faszyna, drewno, kamień naturalny”. Pojawiła się więc realna szansa, że zachowane, niezwykle urokliwe meandry potoku w rejonie ul. Rozrywka i powyżej ul. Powstańców nie ulegną przekształceniu.

W zasięgu opracowywanego planu znalazły się także poszczególne obiekty i obiekty wraz z otoczeniem o dużej wartości kulturowej i krajobrazowej. W celu zapewnienia ich ochrony i właściwego wykorzystania oraz prawidłowego zagospodarowania ich otoczenia wyznaczono Strefę Ochrony Konserwatorskiej i Strefę Ochrony Konserwatorskiej Zabytków Twierdzy Kraków. Ponadto w celu ochrony zabytków archeologicznych oznaczono dwa stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji i wyznaczono Strefę Archeologiczną Ochrony Konserwatorskiej na podstawie zasięgu obszarów określonych w Studium jako Strefa nadzoru archeologicznego oraz obszary ochrony konserwatorskiej zidentyfikowane w ramach sporządzania planu.

W oparciu o dane ze Studium regulacji potoku Rozrywka w planie zaznaczono obszar narażony na zalanie wodą stuletnią (Q1%). W jego zasięgu znalazły się głównie tereny na prawym brzegu potoku jak również prawie w całości zabudowa wznoszona obecnie w dolnym odcinku potoku. Wspomniana zabudowa terenów narażonych na zalanie wodami powodziowymi, jak czytamy w części tekstowej planu, „wynika z uwzględnienia istniejącej zabudowy oraz wydanych wiążących decyzji administracyjnych, głębokość zalewu nie będzie znacząca”¹⁸. „W zakresie ochrony przed powodzią zaleca się również stosowanie w budynkach rozwiązań projektowych i technicznych ograniczających zagrożenia powodziowe ze strony potoku Sudół Dominikański (Rozrywka)”¹⁹. Zaplanowano także w południowo-zachodniej części obszaru budowę „Kanału Ulgi dla potoku Sudół Dominikański na odcinku ul. Lublańska – ul. Dominikanów i na odcinku ul. Dominikanów – ul. Majora”²⁰.

Na rysunku Planu zaznaczono także obszary występowania osuwisk i obszary intensywnego spełzania pokryw lessowych i zwietrzelinowych z zakazem lokalizacji na tych terenach „nowych obiektów budowlanych za wyjątkiem ciągów pieszych i rowerowych”²¹.

Prace nad miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego Sudół Dominikański rozpoczęto w 2006 r. Równocześnie z prowadzonymi pracami nad planem trwały starania deweloperów o uzyskanie warunków zabudowy dla inwestycji na obszarach objętych opracowywanym planem, które zgodnie z zapisami w Studium położone były poza terenami wskazanymi do zabudowy i zainwestowania, w systemie zieleni i parków rzecznych. Jednym z takich terenów był obszar pomiędzy ul. Kaczary, ul. Lublańską i ul. Dominikanów. Właśnie na tym obszarze, jak wspomniano zagrożonym zalaniem wodami potoku, powstaje obecnie zespół zabudowy wielorodzinnej. Jego realizację rozpoczęto w 2008 r. na podstawie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Nie doszło natomiast do zabudowy osuwiskowych terenów skarpy na lewym brzegu potoku wzdłuż ul. Słoneckiego.

Wśród 88 uwag zgłoszonych do projektu planu, przez użytkowników działek objętych planem, większość stanowiły uwagi dotyczące przesunięcia pasa zieleni w stronę potoku Sudół Dominikański i przeznaczenia uzyskanego terenu pod zabudowę lub tereny zieleni urządzonej towarzyszącej obiektom budowlanym. O włączenie do terenów zabudowy wnioskowali także właściciele działek, które

w całości lub części w granicach objętych planem, znajdują się na obszarze intensywnego spełzania pokryw lessowych i zwietrzelinowych²², a także działek, które bezpośrednio sąsiadują z potokiem Sudół Dominikański i w planie znalazły się w Strefie Ochrony Wartości Przyrodniczych z zakazem lokalizacji nowych obiektów. W większości przypadków kwestionowano zapisy planu jako nieuzasadnione, krzywdzące i naruszające prawo własności²³.

5. Wnioski

Obszary, jakie tworzą zielono-wodne korytarze i tereny stanowiące ich bezpośrednie sąsiedztwo, stanowią istotną, ale często zagrożoną wartość przyrodniczą, estetyczną, klimatyczną i kulturową w przestrzeni miejskiej. Traktowanie tych obszarów jako obszarów zagrożeń wynika w znacznym stopniu z niewłaściwego ich kształtowania lub użytkowania.

Szansą ochrony właściwego kształtowania i użytkowania tych wartościowych pod względem przyrodniczym i kulturowym obszarów, a także cennych dla tworzenia zdrowego środowiska życia mieszkańców jest właściwe określenie zasad ich ochrony i zakresu ich udostępniania. Niezbędne jest także wskazanie działań, które mogą w znaczący sposób ograniczać zagrożenia występujące w tych obszarach, terenach z nimi sąsiadujących oraz ograniczać zagrożenia samych nadwodnych terenów, wynikające z ich niewłaściwego użytkowania. Podstawowym instrumentem w tym zakresie jest objęcie tych terenów planami urbanistycznymi.

W styczniu 2011 r. w Krakowie planami miejscowymi objęte było 31,3% terenów miasta²⁴. Nadal nie zostały uchwalone z różnych względów przyrodniczego i kulturowego miasta w tym, np. Bulwary Wiślane, Wzgórze Św. Bronisławy II czy plan dla Zakrzówka, nad którym prace trwają już od ośmiu lat. W pierwszym czytaniu odrzucono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego o charakterze ochronnym dla Kostrza²⁵. Większość uwag zgłoszonych przez mieszkańców do tego planu, dotyczyła powiększenia terenów pod zabudowę. Brak planu dla obszaru Kostrza skutkuje m.in. zabudowywaniem terenów, które w odrzuconym planie zostały wykluczone z zabudowy jako zagrożone zalaniem.

Dolina potoku Sudół Dominikański (Rozrywka) jest jedyną doliną rzeczną w obszarze Krakowa w całości objętą miejscowym planem za-

gospodarowania przestrzennego. W przypadku pozostałych dolin planami objęte są tylko niewielkie ich fragmenty, albo plany ich dotyczące są w fazie sporządzania. W wielu przypadkach nie rozpoczęto jeszcze procedury sporządzania planów, co w dużym stopniu dotyczy np. doliny Wilgi. Wyjątek stanowią: dolina Dłubni objęta trzema planami i dolina Potoku Kościelnickiego, gdzie obowiązują dwa plany.

Brak planów sprzyja chaotycznej zabudowie terenów w otoczeniu rzek i potoków, a także znacznemu zacieśnianiu zielono-wodnych korytarzy, fragmentacji obszarów przyrodniczych i ich przekształcaniu oraz zajmowaniu pod zabudowę terenów zagrożonych zalaniem²⁶. Przykłady tego typu działań są liczne. Oprócz wymienionych

w artykule działań podejmowanych w dolinie Sudół Dominikańskiego, przed uchwaleniem planu, wskazać można trwające kilka lat starania inwestora o uzyskanie warunków zabudowy dla terenu leżącego w strefie proponowanego Parku Rzecznego Wilgi, w rejonie os. Cegielniana.

Przy analizie sytuacji planistycznej w odniesieniu do omawianych terenów, wyraźnie widoczna jest potrzeba nowych kompleksowych rozwiązań prawnych, określających miejsce zagadnień przyrodniczych w procesie kształtowania właściwych relacji pomiędzy środowiskiem naturalnym a antropogenicznym. Nadal bowiem w polskim prawie zagadnienie kształtowania terenów zieleni traktowane jest jako uzupełnienie innych działań przestrzennych.

Przypisy

- ¹ Inwentaryzacje i analizy wybranych 12 cieków wodnych Krakowa wykonane w latach 199–1995 publikowane są [w:] Nowacka-Rejzner U., *Znaczenie małych cieków wodnych dla kształtowania środowiska miejskiego na przykładzie Krakowa*, Zeszyty Naukowe, nr 45, seria Architektura, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2001.
- ² Przemiany przestrzenne tego obszaru opisuje m.in. Tobiasz M., *Rozwój przestrzenny Prądnika Białego i Czerwonego*, Zeszyty Naukowe, nr 4, seria Architektura, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 1965.
- ³ Bogdanowski J., *Warownie i zieleń Twierdzy Kraków*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1979.
- ⁴ Szeroko na temat przemian sieci wodnej Krakowa pisze: Tobiasz M., *Dziejowe przemiany sieci wodnej i zagospodarowania przestrzennego Krakowa*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977.
- ⁵ Problem młynów królewskich w Krakowie omawia Rączka J.W., *Młyny królewskie w krajobrazie Krakowa część I*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury o/PAN w Krakowie, tom XII, Kraków 1978, s. 19-29, oraz Rączka J.W., *Młyny królewskie w krajobrazie Krakowa część II*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury o/PAN w Krakowie, tom XIII, Kraków 1979, s. 7-16.
- ⁶ W obowiązującym od 1998 r. miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego „Olsza w rejonie ul. Gen. Komorowskiego i ul. Księży Pijarów”, dla tego terenu pojawia się zapis „zieleni towarzyszącej ciekowi wodnemu łącznie z zagospodarowaniem cieku”; Uchwała Nr CXXII/1093/98 Rady Miasta Krakowa z dnia 17 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Olsza w rejonie ul. Gen. Komorowskiego i ul. Księży Pijarów”, s. 4.
- ⁷ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa, Urząd Miasta Krakowa, 2003.
- ⁸ W Polsce podstawę prawną ochrony przeciwpowodziowej stanowią w głównej mierze ustawy: Prawo wodne (2001), Prawo ochrony środowiska (2001), O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (2003), O zarządzaniu kryzysowym. Należy podkreślić że od momentu wstąpienia Polski do UE prawem obowiązującym są w Polsce Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady, a więc Dyrektywa parlamentu Europejskiego i Rady Europy Nr 2000/60/WE z 23 października 2000 r. w sprawie ustanowienia ram dla działalności Wspólnoty w dziedzinie polityki wodnej (zwanej potocznie Ramową Dyrektywą Wodną), Dyrektywa 2007/60/WE parlamentu Europejskiego i Rady z 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (zwana potocznie Dyrektywą Powodziową).
- ⁹ Lokalny Plan Ograniczania Skutków Powodzi i Profilaktyki Powodziowej dla Krakowa – Uchwała Nr LXVI/554/00 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 grudnia 2000 r.
- ¹⁰ Studium regulacji potoku Rozrywka, opr. Biuro Studiów i Projektów Budownictwa Wodnego „Hydroprojekt” Sp. z o.o., 1996.
- ¹¹ Program małej retencji Województwa Małopolskiego, załącznik nr1 do Uchwały NR XXV/344/04 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 października 2004, s. 24.
- ¹² W dokumencie tym zwraca się jednak uwagę na ograniczone możliwości zapobiegania wystąpieniu wód z koryta potoku „...ze względu na ilość odprowadzeń wód opadowych poniżej planowanego zbiornika i powiększające się powierzchnie zabudowy, które odwadniane są do tych odprowadzeń”. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Sudół Dominikański, Prognoza oddziaływania na środowisko, Urząd Miasta Krakowa, Biuro Planowania Przestrzennego, Kraków maj 2009, s. 9.
- ¹³ Nowa karta Ateńska 2003. Wizja miast XXI wieku. Lizbona, 20 listopada 2003 r., s. 17.
- ¹⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa, przyjęte uchwałą Nr XII/87/03 Rady Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2003, s. 162.
- ¹⁵ Jednolita lista rankingowa inwestycji miejskich w zakresie zieleni zaopiniowana przez Komisję Planowania Przestrzennego i Ochrony Środowiska Miasta Krakowa – Opinia nr 174/2006 z dnia 23.01.2006 r.
- ¹⁶ Uchwała NR LXXXII/1976/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Sudół Dominikański. Powierzchnia obszaru objętego planem wynosi ok.71 ha.
- ¹⁷ Uchwała Nr XXXII/1976/09..., *op. cit.*, s. 2.
- ¹⁸ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Sudół Dominikański. Prognoza oddziaływania na środowisko, Urząd Miasta Krakowa, Biuro Planowania Przestrzennego, Kraków maj 2009, s. 9.
- ¹⁹ Uchwała Nr XXXII/1976/09..., *op. cit.*, s. 9.

²⁰ *Ibidem*, s. 17.

²¹ *Ibidem*, s. 6.

²² Do wyznaczenia tego obszaru w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obszaru Sudół Dominikański, posłużono się opracowaniem pt. Inwentaryzacja wraz z udokumentowaniem terenów zagrożonych ruchami masowymi oraz terenów na których ruchy te występują w obrębie dzielnicy I–VII m. Krakowa wykonanym przez Państwowy Instytut Geologiczny, Oddział w Krakowie, 2005.

²³ Patrz: Załącznik Nr 3 do Uchwały Nr LXXXII/1076/09 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 października 2009 r. Rozstrzygnięcie o sposobie rozpatrzenia uwag dotyczących projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Sudół Dominikański.

²⁴ Wg danych opublikowanych przez Urząd Miasta Krakowa Biuro Planowania Przestrzennego. Dla porównania w 2003 r. powierzchnia Krakowa objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosiła 1,5%.

²⁵ Jest to obszar Krakowa o wyjątkowych wartościach przyrodniczych. Łąki w Kostrzu proponowane są do ochrony w formie rezerwatu przyrody. Patrz: *Koncepcja bioróżnorodności biotycznej miasta Krakowa*, oprac. J. Kudłek, A. Pępkowska, K. Walasz, J. Weiner, Instytut Nauk o Środowisku UJ, Kraków 2005.

²⁶ W Krakowie ok. 25% obszaru miasta leży na terenach tzw. jednostek zalewowych. Są to często miejsca o strategicznym znaczeniu np. oczyszczalnia ścieków w Płaszowie.

Literatura

- [1] Bartkowi c z T., *Wpływ urządzenia terenu na warunki życia w mieście*, Zeszyty Naukowe nr 1, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 1977.
- [2] Nowacka - Rejzner U., *Znaczenie małych cieków wodnych dla kształtowania środowiska miejskiego na przykładzie Krakowa*, Zeszyty Naukowe, Architektura nr 45, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2001.
- [3] Nowacka - Rejzner U., *Efektywność planów zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do systemu przyrodniczego miasta*, [w:] *Skuteczność planów zagospodarowania przestrzennego potrzeby i możliwości*, Materiały Pokonferencyjne IPMiR, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2003.
- [4] Nowa Karta Ateńska 2003, Wizja miasta XXI wieku. Europejska rada Urbanistów, Lizbona 2003.
- [5] Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim.
- [6] Prawo wodne z dnia 18 lipca 2001 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 115, poz. 1229).
- [7] Uchwała Nr XII/87/03 Rady Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2003 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa.
- [8] Uchwała Nr LXXXII/1076/09 rady Miasta Krakowa z dnia 7 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Sudół Dominikański.
- [9] Uchwała Nr XXV/344/04 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 października 2004, w sprawie przyjęcia Programu Małej retencji Województwa Małopolskiego.
- [10] Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).
- [11] Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).
- [12] *Studium regulacji potoku Rozrywka*, Opr. Biuro Studiów i Projektów Budownictwa Wodnego „Hydroprojekt”, Sp. z o.o., 1996.
- [13] Wę c ł a w o w i c z - B i ł s k a E., Z u z i a k Z. (red.), *Ekologiczne aspekty projektowania urbanistycznego i architektonicznego*, Czasopismo Techniczne, z. 7-A/2007, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007.